

В. С. Ананченко

Мельники

МЕЛЬНИКИ – село Чигиринського району Черкаської області. Мельників. сільс. раді підпорядк. с-ще Буда. М. знаходяться вздовж Холодного Яру (від 1968 охороняється як комплексна пам'ятка природи заг.-держ. значення, 1039 га), на р. Медведка (притока Тясмину, бас. Дніпра), за 55 км від обл. центру, за 40 км від райцентру, за 38 км від річк. порту Адамівка та за 30 км від залізнич. ст. Фундукліївка. Площа 6,85 км². За переписом насел. 2001, у Мельників. сільс. раді проживала 1091 особа, з них у М. – 1050, у Будах – 41 особа; станом на 2018 – відповідно 910, 850, 60; переважно українці. Пobl. села досліджені поселення доби бронзи, Мотронинське городище та кургани ранньоскіф. часу. За переказами монахів, у 12 ст. у Мотронин. лісі (нині у М. – адміністрація Креселес. лісництва Кам'ян. лісгоспу) вже існував Мотронин. чол. монастир (нині Мотронинський Свято-Троїцький жіночий монастир УПЦ МП; Троїц. церква, зведена 1804, – пам'ятка архітектури нац. значення). М. уперше згадуються в писем. джерелах 1629. Мешканці здавна споруджували водяні млини та мельникували (звідси й назва села), а також займалися гончарством і випалюванням цегли. Під час Визв. війни під проводом Б. Хмельницького мельниківці у складі Медведів. сотні Чигирин. полку воювали з польс. військами. За Андрусів. перемир'ям 1667, М. залишилися під владою Польщі; а за т. зв. Вічним миром 1686, відійшли до нейтрал. земель. На село неодноразово нападали татар. загони. 1741 було 25 дворів, проживали 150 осіб; 1808 – відповідно 58 і 939; 1845 – 123 і бл. 1,3 тис. У 18 ст. жит. брали участь у гайдамац. русі. Холодний Яр, Мотронин. чол. монастир і містечко Медведівка (нині село Чигирин. р-ну) стали місцями актив. дій повстанців під час Коліївщини. Один із найвидатніших гайдамац. ватажків М. Залізняк народився у Медведівці та був послухником Мотронин. монастиря, а Семен Неживий до приєднання до повстанців мешкав у М. У навколиш. лісі нині є яри Гайдамацький, Ратище, Січ, Склик. Після 2-го поділу Польщі 1793 М. відійшли до Рос. імперії. 1795–1923 – у складі Чигирин. пов.; 1797–1920, 1922–25 – Київ., 1920–22 – Кременчуц. губ. У різний час М. належали шляхтичам Понятовським і Сабанським, від 1840-х рр. – сенатору І. Фундуклею. У маєтку Сабанського працювали паровий і кілька водяних млинів, гуральня, а від 1837 – скляний завод. 1822, 1843 і 1845 тут побував Т. Шевченко, який написав поет. твори «Холодний Яр», «Гайдамаки» і «Заступила чорна хмара» та створив малюнок «Мотронинський монастир». У серед. 19 ст. відкрито церк.-парафіял. школу. Від 1877 на Чигиринщині, зокрема й у М., діяла організація укр.

народників «Таємна дружина». У 2-й пол. 19 – на поч. 20 ст. значна кількість мельників. земель належала родині цукрозаводчиків Терещенків. За Всерос. переписом насел. 1897, проживали 2713 осіб. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. 1919–22 існувала укр. повстан. Холоднояр. респ. з центром у М. Серед холодноярівців особливо відзначилися отамани брати Василь, Олекса, Петро та Семен Чучупаки. У лавах повстан. загонів Холодного Яру перебував громад.-політ. діяч, письменник Ю. Горліс-Горський. 1923–27 – у складі Черкас., 1927–30 – Шевченків. округ; 1932–39 – Київ., 1939–54 – Кіровогр., від 1954 – Черкас. обл.; 1923–25 – Голоків., 1925–31 – Медведів. р-нів. Жит. потерпали від голодомору 1932–33 (встановлено прізвища понад 300 жертв), зазнали сталін. репресій. Від 5 серпня 1941 до 8 січня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. Діяли партизан. загони та з'єднання «Холодний Яр» УПА-Південь. Нацисти розстріляли понад 300 мешканців. На фронтах 2-ї світової війни загинули понад 200 мельниківців. У М. – навч.-вихов. комплекс «заг.-осв. школа-дитсадок»; Будинок культури, б-ка; фельдшер.-акушер. пункт. На тер. села здійснює пам'яткоохоронну діяльність «Чигирин» Національний історико-культурний заповідник. Об'єкти природоохорон. фонду місц. значення: заказник Білосніжний (створ. 2000, 1,5 га), пам'ятки природи Залізняка Максима дуб (1972; обидва – ботан.), Монастирське джерело (2002, 0,05 га, гідрол.), заповідне урочище Атаманський парк (1972, 397 га). 1972–2016 статус пам'ятки природи мав Дуб Внук, що всох. Реліг. громади: УПЦ КП (церкви св. правед. багатостраждал. Петра й ікони Пресвятої Богородиці «Живописне джерело»), УПЦ МП (Свято-Покров. церква). Встановлено погруддя Т. Шевченка та пам'ятний знак на честь його перебування у М., пам'ятні знаки Героям Холодного Яру та Ю. Горлісу-Горському. Серед видат. уродженців – скульптор В. Головка.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Похилевичъ Л. Сказанія о населенныхъ мѣстностяхъ Кіевской губерніи. К., 1864;
2. Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини. Чк., 2003;
3. Титаренко Л. Чигиринськими шляхами. Чк., 2007.

Бібліографічний опис:

Мельники / В. С. Ананченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65554>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).